

NATURA 2000 a lesní hospodaření

Petr Havel*, Pavlína Kuncová*, Jan Rejzek*

** Ministerstvo životního prostředí, Vršovická 65, 100 10 Praha 10*

Natura 2000

Natura 2000 je soustava chráněných území vymezovaná ve všech členských státech EU podle jednotných kritérií v návaznosti na směrnice 2009/147/ES „o ptácích“ a 92/43/EHS „o stanovištích“. Cílem směrnic je obecně přispět k biologické rozmanitosti evropského území prostřednictvím ochrany vybraných fenoménů – evropsky významných druhů rostlin a živočichů, typů přírodních stanovišť z příloh směrnice o stanovištích a volně se vyskytujících ptačích druhů. Tato stanoviště a druhy mají přitom velmi často tzv. „deštníkový“ charakter, tedy jejich ochrana (resp. péče o ně) zajišťuje ochranu i dalších druhů, biotopů, resp. přírodních jevů a procesů, čímž přispívají k celkové ochraně přírodních a přírodě blízkých ekosystémů v krajině. Jedním z klíčových nástrojů k dosažení tohoto cíle je právě vytváření soustavy Natura 2000.

Natura 2000 je tvořena dvěma typy území – ptačími oblastmi (Special Protection Areas) a evropsky významnými lokalitami (Sites of Community Importance, resp. Special Areas of Conservation). Ptačí oblasti jsou vymezovány podle směrnice o ptácích pro ptačí druhy uvedené v příloze I této směrnice a pravidelně se vyskytující stěhovavé druhy. Evropsky významné lokality jsou vymezovány pro typy přírodních stanovišť z přílohy I a pro druhy rostlin a živočichů (kromě ptáků) z přílohy II směrnice o stanovištích.

Lesní porosty zaujímají cca 50 % území Natura 2000 (21 % celkové rozlohy lesů Evropské unie). Lesy jsou zahrnuty do území soustavy Natura 2000, neboť lesní přírodní stanoviště jsou uvedena právě v příloze č. I směrnice o stanovištích, popř. tvoří biotop druhů přílohy II směrnice o stanovištích či druhů přílohy č. I směrnice o ptácích. Lesy jsou dále součástí území soustavy Natura 2000 z hlediska zajištění ekologické stability dotčených území (jako buffer zóny kolem jádrových území chráněných fenoménů, koridory propojující tato jádrová území apod., tj. mohou zahrnovat i nepřirodní lesní stanoviště).

Soustava Natura 2000 je v České republice k roku 2017 tvořena 41 ptačími oblastmi, které se rozkládají na cca 9 % území ČR, a 1 112 evropsky významnými lokalitami na cca 10 % území ČR (celkově se jedná o cca 14 % území ČR). Lesy zaujímají v ČR cca 68 % (z toho zhruba polovinu představují nepřirodní lesní stanoviště) území Natura 2000 (28 % celkové rozlohy lesů ČR).

Souhrny doporučených opatření

Vedle legislativních nástrojů sloužících k ochraně území soustavy Natura 2000 jsou významným nástrojem ochrany území soustavy Natura 2000 též souhrny doporučených opatření (§ 45c odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, dále jen ZOPK). Souhrny doporučených opatření se zpracovávají pro

všechny evropsky významné lokality a vybrané ptačí oblasti, zpravidla se jedná o ty, které nejsou v překryvu se zvláště chráněným územím (pro zbývající ptačí oblasti je vhodná péče zapracována do plánů péče o zvláště chráněná území, se kterými je ptačí oblast v překryvu). Souhrny doporučených opatření jsou odborné koncepční dokumenty, ve kterých je navržena optimální péče za účelem zachování či dosažení příznivého stavu předmětů ochrany. Jejich *de iure* závaznost není v zákoně řešena, nicméně se jedná o zásadní podklad pro vlastníky a hospodařící subjekty jak postupovat, aby se nedostali do střetu se ZOPK (resp. zejména jeho čtvrtou částí). Jsou klíčovým podkladem pro orgány ochrany přírody při výkonu státní správy, přičemž orgány ochrany přírody se jimi řídí; případná odchylka od souhrnů doporučených opatření musí být odborně zdůvodnitelná (váhu souhrnu doporučených opatření lze přirovnat k „metodickému materiálu“). Souhrny doporučených opatření mají i širší využití pro další orgány státní správy (orgány státní správy lesů, orgány územního plánování).

Obecně lze za příznivý stav přírodního stanoviště na území evropsky významné lokality považovat nejen jeho stabilní či zvyšující se rozšíření (rozlohu) na území jeho přirozeného výskytu (ve vazbě na stav z doby vyhlášení evropsky významné lokality), ale též skutečnost, že toto stanoviště plní své ekologické funkce (např. zajišťuje útočiště typickým druhům, které jsou na tato stanoviště vázána, včetně v případě lesních přírodních stanovišť druhů saproxylických a druhů dutinových, které jsou vázány na určitá vývojová stadia lesa, včetně mrtvého dřeva). Za příznivý stav druhu lze obdobně považovat na území evropsky významné lokality a ptačí oblasti přítomnost stabilní populace (stabilních populací) druhu v území jeho přirozeného výskytu v dlouhodobém časovém horizontu (toto území by nemělo být menší, než v době vyhlášení evropsky významné lokality či ptačí oblasti a je žádoucí, aby bylo území výskytu druhu rozšířeno oproti stavu při vyhlášení, pokud v době vyhlášení nebylo dostatečné pro zajištění existence stabilní populace (stabilních populací)).

Pokud je předmětem ochrany evropsky významné lokality lesní stanoviště či druh vázaný na lesní prostředí, jsou součástí souhrnu doporučených opatření tzv. Rámcové směrnice pro hospodaření pro lesní stanoviště („RS“), zabývající se optimálním způsobem hospodaření na lesních pozemcích. V RS je definován dlouhodobý cíl péče o lesní porosty, obsahuje modely cílové druhové skladby porostů a je v ní stanoven rámec základních hospodářských doporučení. RS jsou zpravidla zpracovány na úroveň jednotlivých typů přírodních stanovišť. Péče o předmětné porosty, pokud mají více podob, je vylišena často pomocí tzv. porostních typů (vymezených např. dle dřevinného složení stanoviště či dle charakteru prostředí).

Hlavním podkladem pro zpracování RS pro lesní přírodní stanoviště je dokument *Pravidla hospodaření pro typy lesních přírodních stanovišť v evropsky významných lokalitách soustavy Natura 2000, výsledek jednání pracovní skupiny ustanovené při Ministerstvu životního prostředí České republiky a složené ze zástupců jmenovaných organizací* (Planeta 9/2006), ve které je mj. stanovena cílová druhová skladba předmětných stanovišť (s možnými odchylkami v souhrnu doporučených opatření např. pro zvláště chráněná území ve vazbě na vyhodnocení dosavadní péče probíhající na základě jejich plánů péče). V případě RS pro druh dále využívají např. *Zásady managementu stanovišť druhů v evropsky významných lokalitách soustavy Natura 2000* (Metodika AOPK ČR 2008).

Lesní hospodářské plány

Klíčovou aktivitou s dopadem na lesní porosty je lesní hospodaření, předpokladem udržení či dosažení příznivého stavu předmětů ochrany evropsky významné lokality a ptačí oblasti je pak nastavení lesního hospodaření v souladu s nároky daných fenoménů. Zásadním plánovacím dokumentem pro lesní hospodaření je lesní hospodářský plán (LHP).

V ZOPK je nastaven speciální postup pro hodnocení LHP z hlediska významnosti jeho vlivů na lokality soustavy Natura 2000 (§ 4 odst. 4 ZOPK) oproti standardnímu postupu hodnocení záměrů a koncepcí autorizovanými osobami dle § 45i ZOPK. Hodnocení důsledků LHP pro evropsky významné lokality a ptačí oblasti provádí orgán ochrany přírody v rámci řízení o vydání závazného stanoviska dle § 4 odst. 3 ZOPK, přičemž souhlasné závazné stanovisko nelze vydat, pokud by uplatňováním postupu dle LHP došlo k významně negativnímu vlivu na příznivý stav předmětů ochrany ptačí oblasti či evropsky významné lokality. Závazné stanovisko *de facto* (věcně) nahrazuje postup dle § 45i ZOPK, kdy jsou na orgány ochrany přírody kladeny nároky jako na autorizované osoby v případě hodnocení záměrů a koncepcí ve smyslu § 45h a 45i ZOPK.

Orgán ochrany přírody posuzuje pouze to, co návrh LHP obsahuje. V případě souhlasného závazného stanoviska k LHP, kdy orgán ochrany přírody vyloučí významný negativní vliv na příznivý stav předmětu ochrany evropsky významné lokality nebo ptačí oblasti, je však nutno si uvědomit, že vyjádřený souhlas orgánem ochrany přírody se týká pouze činností / zásad, které byly v LHP uvedeny (tj. byly orgánem ochrany přírody v rámci stanoviska dle § 4 odst. 3 a 4 ZOPK posuzovány) a nikoliv k činnostem v LHP neuvedeným (ale prováděným v rámci lesního hospodaření). Na činnosti neuvedené v LHP se vztahuje postup dle § 45h a § 45i ZOPK, mohou-li způsobit významný vliv na předmět ochrany evropsky významné lokality či ptačí oblasti.

Pro vlastníka lesa je výhodnější strategií řešit v rámci LHP všechny významné činnosti lesního hospodaření ve vazbě na předměty ochrany evropsky významné lokality a ptačí oblasti (tedy zohlednění určitých limitů vyplývajících z nároků těchto předmětů ochrany) a minimalizovat tak riziko, že se při hospodaření v lese dostane do konfliktu se zákonnými požadavky na ochranu předmětů ochrany evropsky významné lokality a ptačí oblasti (může se např. jednat o vymezení lesních porostů, kde bude vyloučeno provádění holosečných obnovních prvků z důvodu vyloučení fragmentace lesních porostů z důvodu ochrany ptačích druhů, kde bude ponecháváno stanovené množství mrtvého dřeva či dutinových stromů z důvodu ochrany saproxylického hmyzu, kde bude vyloučena těžba v určitém období roku za účelem ochrany hnízdicích ptáků apod.). Další výhodou je existence pouze jednoho dokumentu, ve kterém jsou sklobeny požadavky vlastníka / hospodařícího subjektu a požadavky na ochranu předmětů ochrany území soustavy Natura 2000 ve vazbě na lesní hospodaření, čímž je zároveň zajištěno, že aktivity z hlediska lesního hospodaření, které zohledňují předmět ochrany a budou ze strany orgánu ochrany přírody v rámci vydávání závazného stanoviska k LHP posouzeny, již nemusí v budoucnu hospodařící subjekt podrobit postupu dle § 45h a § 45i ZOPK, čímž je významně snížena administrativní zátěž.

Zajištění ochrany předmětů ochrany území soustavy Natura 2000 vázaných na lesní stanoviště je často náročný úkol vyžadující jak znalosti o ekologických nárocích předmětů ochrany v daném území, tak o stavu daného území a jeho vývoji v budoucnosti. S ohledem na tuto skutečnost je žádoucí zapojení všech dotčených stran do tvorby LHP co nejdříve (včetně využívání institutu základního šetření, který by měl být v souvislosti s LHP, kde je uplatněn postup dle § 4 odst. 4 ZOPK, využit vždy) za účelem předání si potřebných informací a zajištění efektivní součinnosti při tvorbě LHP, který bude vyhovovat požadavkům na vydání souhlasného závazného stanoviska ve vazbě na § 4 odst. 4 zákona. Jedním z podkladů při tvorbě LHP je souhrn doporučených opatření, který definuje cílový stav předmětů ochrany a optimální péči k jeho dosažení, kdy zájmem hospodářského subjektu by s ohledem na výše uvedené mělo být maximální zohlednění požadavků souhrnu doporučených opatření.

Za činnosti s významně negativním vlivem na předměty ochrany lze přitom jednoznačně např. považovat takové činnosti, které vedou ke zhoršení stavu předmětů ochrany oproti stavu při vyhlášení evropsky významných lokalit či ptačích oblastí (např. činnosti vedoucí ke změně druhové skladby ve prospěch stanovištně či geograficky nepůvodních druhů, navržení hospodářských způsobů vedoucích k přeměně bohatě strukturovaných porostů na porosty se zjednodušenou prostorovou strukturou, redukce starých porostů, které tvoří biotop předmětu ochrany, bez adekvátní náhrady, resp. zásadní zásahy do věkové struktury porostu předmětu ochrany, které jsou zásadní z hlediska ekologických funkcí stanoviště apod.) či činnosti, které ohrožují dlouhodobou existenci předmětu ochrany v dotčeném území.